

ciu pred ich poškodením a na ich uchovávanie nám poskytujú početné charty, dokumenty, nadnárodné predpisy a deklarácie². Slovensko nie je výnimkou a na ochranu archeologického dedičstva využíva domácu, ale aj medzinárodnú legislatívu.

Základným dokumentom, ktorý všeobecne zabezpečuje ochranu kultúrneho dedičstva, je Ústava Slovenskej republiky, a to konkrétne v šiestom oddiele – „Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva“³.

Ochraňovanie archeologického dedičstva sa venuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Tento právny predpis nám presne definuje pojmy súvisiace s ochranou archeologického dedičstva: „Archeologický nález je hnutelná vec, ktorá je dokladom o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb do roku 1918 a spravidla sa našla alebo nachádza sa v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou. Archeologickým nálezom je tiež zbraň, munícia, strelivo, súčasť uniformy, vojenská výstroj alebo iný vojenský materiál, ktorý sa našiel v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou a pochádza pred rokom 1946“⁴ a „Archeologické nálezisko je nehnuteľná vec na topograficky vymedzenom území s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach“⁵.

Okrem tohto zákona sa ochranou archeologického dedičstva zaoberá aj zákon č. 50/1976 Z. z. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov (ďalej stavebný zákon), ktorý bol viackrát novelizovaný. Posledná novela stavebného zákona prebehla v roku 2022 a vyvolala vlnu kritiky zo strany pamiatkarov, archeológov, múzejníkov a ďalších zainteresovaných. Na problematiku pasáže upozorňovali viaceré inštitúcie, ale aj jednotlivci. Stanovisko zaujala aj stavovská archeologická organizácia, ktorou je Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied. Uverejnila výzvu na zmenu pripravovaného zákona, v rámci ktorej upozornila na riziká, ktoré by mohli vzniknúť po prijatí tohto zákona a ohroziť archeologické dedičstvo. V lokalitách, v ktorých by prebiehala stavebná činnosť, by mal projektant možnosť zvýhodniť stavebníka na úkor oprávnených požiadaviek pamiatkového úradu na vykonanie výskumu⁶. Zákon v tejto podobe nakoniec nebol ratifikovaný, prešiel určitými úpravami aj vďaka iniciatíve pamiatkarov, archeológov, občianskych združení, múzejníkov atď. Závažný problém predkladanej novely bol v tom, že krajské pamiatkové úrady sa mali pretransformovať na špecializované stavebné úrady pre národné kultúrne pamiatky, stavby v pamiatkových rezerváciách, aj pre tie, na územiach v zapísaných v UNESCO. Toto by zapríčinilo nárast novej administratívy

² FURMAN, Martin. Niekoľko poznámok k etike v archeológii z pohľadu archeológa – pamiatkara. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 – 2, s. 222 – 228.

³ Ústava Slovenskej republiky, č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 161/2014 Z. z. a 306/2014 Z. z. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

⁴ Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49>.

⁵ Zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49>.

⁶ MUSILOVÁ, Margaréta. Nehazardujme s archeologickým kultúrnym dedičstvom na Slovensku!!! In *Stanovisko SAS* [online], Bratislava, 2022. Dostupné na internete: https://sas.sav.sk/wp-content/uploads/V%c3%bdzva-poslancom-NRSR_Slovenska-arheologicka-spolocnost.pdf.

o rozhodovaní v stavebných konaniach a menej času na odborné činnosti a prehliadky pamiatok v teréne⁷. Na základe výsledkov analýzy Pamiatkového úradu Slovenskej republiky by potrebovali 213 nových zamestnancov a vytvorenie nových ôsmich pracovísk, aby podľa tejto novely mohli riadne vykonávať činnosť⁸.

Ďalším zákonom, ktorý sa zaoberá ochranou nášho historického dedičstva je zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty v znení neskorších predpisov. Legislatívne upravuje nadobúdanie archeologických nálezov do zbierok múzeí, napríklad múzeum nesmie do svojho fondu prijať archeologický artefakt, ktorý pochádza z nepovoleného výkopu a výskumu alebo inej trestnej činnosti. Prijať môže len nálezy z výskumov, ktoré boli vykonané v regióne pôsobenia a na základe originálu nálezovej dokumentácie (článok I., § 9, odsek 7, 9)⁹. Poškodzovanie archeologického dedičstva neopomína ani Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Konkrétne paragraf 248 a), ktorý hovorí o trestnom čine v súvislosti s poškodzovaním, znehodnocovaním alebo zničením kultúrnej pamiatky. Paragraf 249 sa zameriava na znehodnocovanie a poškodzovanie archeologického dedičstva a s tým súvisiace činnosti (ako napríklad neoprávnené vyhľadávanie, vyzdvihovanie, premiestňovanie a prechovávanie archeologických nálezov)¹⁰.

Okrem domácej legislatívy sa v problematike ochrany kultúrneho dedičstva môžeme oprieť aj o rôzne medzinárodné dokumenty, ako sú dohovory, odporúčania či charty (tieto dokumenty bližšie definujú objekty, na ktoré sa viaže ochrana, špecifikujú samotnú ochranu, metódy a nástroje, ako dosiahnuť stanovené ciele). Základným je Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Hlavným poslaním tohto dohovoru je ochrana najdôležitejších pamiatok prírodného a kultúrneho dedičstva, ktoré majú celosvetový význam. Tieto pamiatky vyberá medzinárodná rada ICOMOS (kultúrne pamiatky) a IUCN (prírodné dedičstvo). Slovensko dokument ratifikovalo ešte keď bolo súčasťou Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a platnosť nadobudol 15. februára 1991¹¹ a po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa členstvo datuje od 9. februára 1993¹². Ratifikovaním dohovoru vznikajú povinnosti a práva, kto-

⁷ Nový šéf pamiatkarov Izvolt: Potrebujeme zoznam najhodnotnejších stavieb, aby sme ich dokázali ochrániť, skôr než ich stratíme. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2800882/novy-sef-pamiatkarov-izvolt-potrebujeme-zoznam-najhodnotnejších-stavieb-aby-sme-ich-dokazali-ochranit-skôr-nej-ich-stratime/>.

⁸ Budú mať pamiatkari právomoci ako stavebné úrady pre kultúrne pamiatky? Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/na-citanie/clanok/614661-budu-mat-pamiatkari-pravomoci-ako-stavebne-urady-pre-kulturne-pamiatky/>

⁹ Zákon č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/206/>.

¹⁰ Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

¹¹ Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva prírodného dedičstva : Organizácia spojených národov. Paríž, 1972, s. 8. Dostupné na internete: https://www.enviroportal.sk/uploads/scoredocument/pariz1611_1972_upr.pdf.

¹² UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/unesco/>.

ré je potrebné plniť na základe zmluvných podmienok. Medzi primárne úlohy patria zabezpečenie označenia, zachovanie, ochrana, prezentácia a odovzdanie kultúrneho a prírodného dedičstva pre budúce generácie¹³. Značka UNESCO prináša aj výhody, či už v rámci medzinárodnej spolupráce, členstvami v rôznych vedeckých výboroch, v ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva a v neposlednom rade v rámci rozvoja cestovného ruchu (pamiatky UNESCO patria medzi najnavštevovanejšie)¹⁴. V súčasnosti na našom území nájdeme tieto kultúrne lokality zapísané v UNESCO (Banská Štiavnica s technickými pamiatkami okolia; Levoča, Spišský hrad a kultúrne pamiatky okolia; Pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec; historické jadro mesta Bardejov; drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka, Hranica Rímskej ríše – Dunajský Limes) a 2 prírodné lokality (jaskyne Slovenského krasu a Aggteleckého krasu s rozšírením o Dobšinskú ľadovú jaskyňu a Stratenskú jaskyňu; Karpatské bukové pralesy)¹⁵.

Slovensko sa pri ochrane kultúrnych pamiatok zapojilo aj do programu Značka Európske dedičstvo (European Heritage Label). Počiatky tohto projektu začali v roku 2005 v Paríži. Viaceré európske vlády iniciovali vznik a prijatie opatrení na zlepšenie spoznávanie európskej histórie a podporu povedomia o kultúrnom dedičstve Európy¹⁶. V roku 2011 Európsky parlament a Rada prijali rozhodnutie č. 1194/2011/EÚ a týmto krokom sa stala Značka Európske dedičstvo oficiálnou akciou Európskej únie. Lokality vybrané medzi Európske dedičstvo majú reprezentovať výrazné míľniky, ktoré sa podieľali na tvorbe súčasnej Európy. Zároveň majú predstavovať európsku históriu, kultúru, ideály alebo demokratické hodnoty od vzniku európskej civilizácie až po súčasnosť. Medzi ciele projektu je zvýšenie povedomia o dôležitosti kultúrneho dedičstva, posilnenie a rozvoj regiónov prostredníctvom cestovného ruchu a podobne. Slovensko má v tomto zozname niekoľko pamiatok, ako posledné boli zapísané Stredoveké nástenné maľby na Gemerí a Malohonte (12 kostolov)¹⁷, okrem nich sa tu nachádza ešte Hrad Červený Kameň, Mohyla a rodný dom generála Milana Rastislava Štefánika na Bradle, Kremnická mincovňa a Predrománska cirkevná architektúra na Slovensku: Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch a Kostol sv. Juraja v Kostolčanoch¹⁸.

Z hľadiska problematiky ochrany archeologického kultúrneho dedičstva patrí medzi kľúčový Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva, ktorý bol prijatý na Malte vo Valette v roku 1992 (tzv. Maltský dohovor). Tento dokument má za úlohu chrániť európske archeologické lokality a archeologické

¹³ Dohovor o ochrane svetového kultúrneho dedičstva prírodného dedičstva: Organizácia spojených národov. Paríž, 1972, s. 8. Dostupné na internete: https://www.enviroportal.sk/uploads/scoredocument/pariz1611_1972_upr.pdf.

¹⁴ UNESCO na Slovensku. Dostupné na internete: <http://www.unesco.sk/UNESCO-v-SR>.

¹⁵ UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/unesco/>.

¹⁶ História značky Európske dedičstvo. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/europske-dedicstvo/historia-europske-dedicstvo/>.

¹⁷ Európske dedičstvo. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/europske-dedicstvo/>.

¹⁸ História značky Európske dedičstvo. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/europske-dedicstvo/historia-europske-dedicstvo/>.

nálezy, ktoré sú ohrozované zvyšujúcim sa počtom rozmerných územných zámerov, prírodnými katastrofami, nelegálnymi vykopávkami a neuspokojivou informovanosťou širokej verejnosti. Dohovor bol ratifikovaný Národnou radou Slovenskej republiky a do platnosti vstúpil 1. mája 2001. Prijatím tohto dokumentu sa Slovensko zaviazalo vytvoriť právny systém, v ktorom zabezpečí ochranu a bude vytvárať ďalšie opatrenia na zachovanie archeologického dedičstva. Bude vykonávať kontroly archeologických činností, riešiť otázky ohľadom financovania výskumov, zbierať a sprostredkovať vedecké informácie, predchádzať nelegálnemu obchodovaniu s archeologickým dedičstvom a podobne¹⁹. Dohovor definuje svojimi obsahovými časťami základné okruhy starostlivosti. Špecifikuje pojem archeologické dedičstvo, identifikuje tieto pamiatky a vytvára opatrenia na ich ochranu (súpis archeologického dedičstva, tvorba chránených území, regulácia používania detektorov kovov, zamedzenie neodborných archeologických výskumov a pod.). Jednotlivé časti problematiky sa v dohovore nachádzajú vo všeobecnej forme alebo ako výklady riešiace sporné situácie v kontexte celej Európy, poprípade ako modelová náplň úpravy.²⁰

Okrem právneho rámca ochrany môžeme do kategórie ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva započítať aj etické kódexy. Ako príklad by sme mohli uviesť Etický kódex múzeí, ktorý bol prijatý na 15. generálnom zasadnutí ICOM v Buenos Aires v Argentíne 4. novembra 1986 a doplnený na 20. generálnom zasadnutí v Barcelone v Španielsku 6. júla 2001. Tento dokument určuje minimálne pravidlá správania sa a činností, na ktoré môžu aspirovať pracovníci (múzeí) v ktorejkoľvek krajine a zároveň určuje náležité očakávania širokej a odbornej verejnosti na inštitúcie (múzeá)²¹. Profesionálny etický kódex odráža a reflektuje záujem profesijnej skupiny, ale aj jednotlivcov, ako riadiť a regulovať ich konanie na základe určitých etických pravidiel. Funguje ako sebaregulátor správania príslušníkov určitej profesie. Zároveň má prezentovať kolektívne, skupinové etické princípy a normy, ktoré by mali usmerňovať správanie každého jednotlivca v skupine. Následkom týchto skutočností sa každé individuum nachádza pod sugesciou vlastných morálnych zásad, ale zároveň aj pod vplyvom spoločenských morálnych noriem a skupinových pravidiel. Respektíve pod dosahom prípadných sankcií vyplývajúcich z porušenia týchto pravidiel (sankcie platia pre členov inštitúcie, ktorá kódex schválila a súhlasili s týmito podmienkami). Konanie je teda usmerňované prostredníctvom rozličných morálnych systémov, ktoré môžu byť zložené z rôznych (niekedy aj protikladných) etických teórií. Etický kódex obvykle predstavuje súbor všeobecných etických noriem pre určitú profesiu. Jeho poslaním nie je zachycovať a podrobne analyzovať všetky eticky relevantné situácie, do ktorých by sa mohol jednotlivec dostať²².

¹⁹ Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva: Ministerstvo zahraničných vecí SR. Valleta, 1992, s. 6. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/EUROPSKY_DOHOVOR_O_OCHRANE_ARCHEOLOG_DEDICSTVA.pdf.

²⁰ GOGOVÁ, Stanislava – BEŠINA, Daniel – WIEDERMANN, Egon. Archeolomuzeológia na prahu nového milénia. Nitra, 2020, s. 31 – 32.

²¹ Etický kódex medzinárodnej rady múzeí. Bratislava, 2009, s. 4.

²² REMIŠOVÁ, Anna. Profesionálne etické kódexy. In *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 218 – 228.

Etickým kódexom môžeme označiť dokument písomne formulovaných hodnôt, etických štandardov a princípov vystupovania záväzných a normatívnych pre definovanú profesiu, pracovníkov alebo organizáciu na určitých priestorových úrovniach – globálna, národná alebo inštitucionálna. Mnohé organizácie pri uzatvorení pracovného kontraktu alebo spolupráce môžu od budúceho zamestnanca žiadať súhlas s dodržiavaním etického kódexu. Závaznosť etických kódexov môže byť na rôznej úrovni od odporúčacích, záväzných s rôznym stupňom sankčného a disciplinárneho mechanizmu až po záväznú formou legislatívneho dokumentu s poriadkovými opatreniami²³.

Kódex by mal pomáhať vyriešiť otázky, ktoré sa môžu vyskytnúť počas pracovného výkonu a nie sú bližšie špecifikované všeobecnými normami v spoločnosti. Existencia etického kódexu v danom odbore predstavuje aj nepriamy význam, a to v tom, že takto je predpokladaná existencia identifikovanej a definovanej profesie. Z uvedeného môžeme dedukovať, že podobné otázky začnú vznikať až v určitom štádiu vývoja danej profesie²⁴.

Hlavným poslaním etických kódexov je regulácia správania jednotlivca, ale aj skupiny ľudí v súlade s istými etickými normami. Tento druh dokumentov spája osobnú zodpovednosť jedinca so zodpovednosťou profesijnej skupiny k spoločnosti. Okrem toho pomáha riešiť etické problémové situácie, ktoré môžu nastať počas pracovného výkonu. Ďalšou funkciou etického kódexu je, že vytvára návyky, ktoré pomáhajú zhodnocovať vlastné profesijné správanie v súlade s etickými pravidlami, zároveň smú etické kódexy vyžadovať vyššie morálne štandardy od svojich členov. Tento druh dokumentov upozorňuje na to, že etika je súčasťou každodennej praxe.²⁵

Etické kódexy sa nemusia vždy prijímať len pozitívne, môže existovať aj určitá miera nedôvery spojená s ich používaním a implementáciou. Tento typ dokumentov vytvára spoločnosť v určitom odbore, ktorá môže založiť komoru alebo organizáciu, kde môže na základe dohody členov vzniknúť etický kódex. V prípade ak nejaká skupina nesúhlasí s obsahom etických pravidiel môže túto inštitúciu opustiť a tým vyjadriť svoj postoj. Uvádžeme pár situácií, počas ktorých môže spomínaný stav nastať: najčastejšie sa kritika dotýka toho, že tieto dokumenty sú častokrát veľmi všeobecné, a preto nepredstavujú skutočný etický rámec. Ďalej môže ísť o to, že normy a požiadavky sú bez určitých trestov neúčinné, to znamená, ak napríklad zamestnanec inštitúcie nebude dodržiavať interný etický kódex a bude porušovať tieto normy, tak v praxi nebude niesť žiadne následky za tieto priestupky. Kriticky sa môžeme pozeráť aj na tvorcov týchto dokumentov, či majú kompetencie vytvárať etické kódexy a vykonávať sankcie za ich porušenie. Napriek týmto rôznym výhradám majú etické kódexy pre spoločnosť značný význam. Námietkam, ktoré môžu vznikať voči týmto dokumentom, je potrebné

²³ MÁTEL, Andrej – MALIŠKOVÁ, Zuzana. Etické kódexy sociální práce. Příbram, 2016, s. 17 – 54.

²⁴ HOLMAN, Pavel. Dokumentace a etika v mezinárodním měřítku ve vztahu ke kodexu ICOM. In Metodický list. Odborný seminář Konzervace a restaurování kulturního dědictví z pohledu mezinárodní etiky. Brno, 1995, s. 9 – 11.

²⁵ REMIŠOVÁ, Anna. Profesijné etické kódexy. In Filozofia, 2000, roč. 55, č. 3, s. 218 – 228.

venovať pozornosť, dôkladne ich analyzovať a prijímať ako podnety pri nasledujúcej príprave a implementácii etických kódexov do používania²⁶.

História riešenia etických otázok na Slovensku

Väčšina inštitúcií, ktoré sa podieľajú na spomenutej ochrane, má vlastné interné inštitucionálne etické kódexy. Konkrétne niektoré múzeá využívajú okrem medzinárodného Etického kódexu ICOM aj vlastné etické dokumenty, ktoré sú prispôbené jednotlivým múzeám. Etickým kódexom v súvislosti s ochranou kultúrneho dedičstva disponujú aj reštaurátori (dokument bol schválený valným zhromaždením komory reštaurátorov v roku 1994 a doplnený v rokoch 2010 a 2012)²⁷. Čo sa týka etického kódexu pre archeológiu, tak zatiaľ na Slovensku takýto dokument absentuje. V minulosti však boli pokusy o vytvorenie etických pravidiel určených pre archeológov.

Prvé snahy začali už v roku 1997, kedy inicioval riaditeľ Archeologického ústavu SAV A. Ruttkay založenie etickej komisie Slovenskej archeologickej spoločnosti (ďalej SAS), ktorá mala riešiť porušenia morálnych, etických, spoločenských a vedeckých zásad. Napriek opätovnému iniciovaniu vzniku takejto komisie k nej nikdy nedošlo²⁸. V rokoch 2009 až 2011 prebiehalo diskusné fórum s názvom Aktuálne problémy bádania na Slovensku, v rámci ktorého sa riešila aj problematika etiky v archeológii. Prvá konferencia prebehla v roku 2009, organizovali ju SAS a Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre²⁹. K ďalšiemu stretnutiu diskusného fóra (Aktuálnych problémov bádania na Slovensku) dochádza v roku 2010, a to v rámci konferencie na tému Etika v archeológii, ktorú organizovali SAS a Archeologické múzeum SNM. K danej problematike sa vo svojich príspevkoch vyjadrovali zástupcovia múzeí, ministerstva kultúry a pamiatkového úradu. Vychádzajúc zo zápisnice z tohto stretnutia, rozprúdila táto téma živú diskusiu všetkých zainteresovaných strán. Na základe tejto konferencie boli na webovej stránke SAS uverejnené pripomienky návrhu etického kódexu. Nachádzalo sa tu aj diskusné fórum, v rámci ktorého sa mohli archeológovia vyjadriť k zverejnenému dokumentu, poprípade mohli vyjadriť svoje pripomienky, návrhy a pod. Nanešťastie záujem o diskusiu vo fóre bolo minimálny (zapojilo sa 7 archeológov)³⁰. Je celkom paradoxné, že záujem riešiť tento problém zo strany účastníkov na spomínaných konferenciách sa javil ako dôležitý, ale keď došlo k pripomienkovaniu, tento záujem ochabol. Následne k podobnej aktivite a snahe riešiť prijatie národného etického kódexu archeológov v rámci archeologickej

²⁶ REMIŠOVÁ, Anna. Profesionálne etické kódexy. In *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 218 – 228.

²⁷ Etický kódex reštaurátora v znení zmien a doplnkov schválených valným zhromaždením dňa 29. 11. 2010 a 14. 5. 2012. Dostupné na internete: <https://www.restauro.sk/wp-content/uploads/2015/04/eticky-kodex-restauratora.pdf>.

²⁸ FURMAN, Martin. (Ne)záujem archeologického spoločenstva o etické zásady. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 – 2, s. 229 – 232.

²⁹ AKTUÁLNE PROBLÉMY ARCHEOLOGICKÉHO BÁDANIA NA SLOVENSKU – program. Dostupné na internete: <https://sas.sav.sk/plan-cinnosti/plan-cinnosti-2009/>.

³⁰ FURMAN, Martin. (Ne)záujem archeologického spoločenstva o etické zásady. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 – 2, s. 229 – 232.

obce nedošlo³¹. Posledné stretnutie v rámci diskusného fóra s názvom Aktuálne problémy bádania na Slovensku sa konalo v roku 2011. Konferenciu organizovali SAS a Archeologický ústav SAV a v rámci programu odzneli aj referáty o etickom kódexe pre archeológov. Pravdepodobne to bola posledná odborná a verejná diskusia, v rámci ktorej sa riešila problematika archeologického etického kódexu³².

Môžeme konštatovať, že napriek snahám určitej časti archeológov o vytvorenie návrhu archeologického etického kódexu ich iniciatíva nebola úspešná, aj keď s každodennou prácou archeológa je spojená aj archeologická etika. Jej primárny rámec však zatiaľ nie je komplexne spracovaný a dodržiava sa intuitívne³³. Na Slovensku máme viacero organizácií, ktoré sú zapojené a pôsobia v archeológii, sú to: Archeologický ústav SAV, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, krajské pamiatkové úrady, Ministerstvo kultúry, múzeá, vysoké školy a súkromné archeologické spoločnosti. Tieto inštitúcie majú spoločné niektoré presahy, ale v mnohých smeroch sú rozličné, najmä v rámci profilov svojich inštitúcií. Z tohto dôvodu by bolo vhodné, keby pracovníkov zaoberajúcich sa archeologickou činnosťou spájali určité profesionálne zásady, o ktoré by sa mohol opierať etický kódex³⁴.

M. Furman túto problematiku zhrnul na základe diskusií, komentárov a pod., tak, že medzi archeológmi prevláda určitá skepsa. Táto skepsa vyplýva zo základu dlhoročnej praxe archeológov, ktorí sú presvedčení, že etické zásady na papieri nemajú veľkú váhu, pokiaľ tieto normy nemá archeológ v sebe. Hlavné, ak tieto etické princípy nebudú podložené aj legislatívne³⁵, čo však neznamená, že ak by došlo k teoretickej, všeobecnej zhode s obsahom etického kódexu (ak by v budúcnosti vznikol) a rešpektovaniu pravidiel, že by sa tieto normy nedodržiavali.

Ak by došlo v najbližšej dobe k znovuo tvoreniu tejto témy, je potrebné, aby sa na etických otázkach ohľadom archeológie podieľala celá komunita archeológov a mali by byť zastúpené aj všetky inštitúcie, ktoré sa zaoberajú touto činnosťou. Nemala by to byť aktivita malej skupiny, teda nejakých jednotlivcov, pretože táto činnosť by mohla ísť postupne do zabudnutia. Samozrejme, ak je vôbec snaha tému etického kódexu znovu otvárať.

Etické kódexy okolitých štátov (Maďarsko, Poľsko a Česko)

Pri skúmaní problematiky etických kódexov archeológie sme sa bližšie pozreli na prístup k danej problematike vo vybraných okolitých krajinách – Česko, Maďarsko, Poľsko. Dôvodov výberu spomenutých štátov je viacero, ako napríklad geografická blízkosť, spoločný alebo podobný historický a spoločenský vývoj vedec-

³¹ FURMAN, Martin. (Ne)záujem archeologického spoločenstva o etické zásady. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 - 2, s. 229 - 232.

³² AKTUÁLNE PROBLÉMY ARCHEOLOGICKÉHO BÁDANIA NA SLOVENSKU - program. Dostupné na internete: <https://sas.sav.sk/plan-cinnosti/plan-cinnosti-2011/>.

³³ RUTKAY, Matej. Archeológia a súčasnosť. In BUJNA, Jozef et. al. *Archeológia ako historická veda*. Nitra, 2014, s. 199 - 223.

³⁴ FURMAN, Martin. Niekoľko poznámok k etike v archeológii z pohľadu archeológa - pamiatkara. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 - 2, s. 222 - 228.

³⁵ FURMAN, Martin. (Ne)záujem archeologického spoločenstva o etické zásady. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1 - 2, s. 229 - 232.

kých inštitúcií a prebiehajúca spolupráca na rôznych úrovniach. Sledovali sme, či majú konkrétny etický kódex archeológie, prípadne iné profesijné a morálne archeologické dokumenty alebo je situácia podobná ako na Slovensku.

V **Maďarsku** existuje organizácia s názvom Maďarská archeologická asociácia (MAGYAR RÉGÉSZ SZÖVETSÉG). Bola založená v roku 2005 a je jedinou profesionálnou inštitúciou, ktorá združuje maďarských archeológov (v súčasnosti má viac ako 370 členov)³⁶. Asociácia má viacero poslání, medzi tie základné patria podpora ochrany archeologických pamiatok a národného kultúrneho dedičstva, reprezentovať maďarskú archeológiu na medzinárodnej úrovni, podporovať zlepšovanie úrovne kvality archeologickej výučby a praxe a pod. Zaoberá sa však aj problematikou etiky – prispieva k posilneniu profesionálnej demokracie, vypracovala etický kódex pre archeológov a používa vlastné nástroje na podporu jeho implementácie³⁷.

Etický kódex bol prijatý valným zhromaždením v decembri 2006 a začal byť platný od 1. januára nasledujúceho roka. Dokument je voľne prístupný na webových stránkach asociácie. Hlavným účelom kódexu je poskytnúť poradenstvo členom združenia, najmä pri archeologických aktivitách a v otázných situáciách, usmerňovať správanie, ktoré sa očakáva od archeológa. Členovia asociácie akceptujú etický kódex ako záväzný. Každodennou povinnosťou členov organizácie je dodržiavať morálne normy profesie a správať sa eticky v súlade s kódexom. Porušenie pravidiel etického kódexu sa stáva predmetom vyšetrovania združenia. Asociácia sa neustále snaží zvyšovať štandardy (etické a profesionálne) členov, a preto podľa potreby reviduje etický a disciplinárny kódex a formuluje podrobné smernice upravujúce výkon povolania³⁸.

Kódex bližšie upravuje normy správania sa archeológa pri výkone svojej práce, ako čo najšetrnejšie postupovať pri archeologickom výskume. Prezentať výsledky širokej verejnosti, uvedomovať si, že vplyv jeho činnosti môže mať následky a dosah na ďalšie sféry života. Dokument ďalej upravuje aj vzťah k archeologickému dedičstvu, profesionalitu vykonávaných činností, vzťah archeológa k pamiatkovým inštitúciám, vzťahy medzi kolegami, klientami (investormi) a k spoločnosťou³⁹. Okrem toho na webovom rozhraní nájdeme aj ďalšiu legislatívu (domácu a medzinárodnú), ktorá sa dotýka pamiatok a kultúrneho dedičstva.

³⁶ Pre doplnenie komplexnosti informácií o celkovom počte profesionálnych archeológov v Maďarsku (kvôli porovnaniu aké množstvo archeológov pôsobí mimo organizáciu) sme oslovili Maďarské národné múzeum. V skúmanej literatúre o maďarskej archeológii sa nepodarilo túto informáciu zistiť. Múzeum spravuje archeologickú databázu, kde sa nachádzajú informácie o archeologických lokalitách, výskumoch a pre archeológov je tu dostupná príslušná dokumentácia a archeologická mapa. Z mailovej komunikácie bolo prisľúbené vyzistenie tejto informácie, ale do odovzdania publikačného výstupu neboli tieto dáta poskytnuté. Z dostupných zverejnených dát sa podarilo zistiť, že v roku 2021 pracovalo v maďarských múzeách 375 archeológov. Tieto informácie sa nachádzajú na stránkach MuzeumStat. Dostupné na internete: <https://muzeumstat.hu/en/summary?state%5Bdatagroup%5D=employees>. Ide však o čiastkové informácie, ktoré nezahŕňujú archeológov z iných inštitúcií.

³⁷ MAGYAR RÉGÉSZ SZÖVETSÉG. Dostupné na internete: <https://regesztet.org.hu/>.

³⁸ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesztet.org.hu/etikai-kodex/>.

³⁹ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesztet.org.hu/etikai-kodex/>.

Podstatná časť etického kódexu je venovaná samotnej práci archeológa, dosahu jeho konania na celú spoločnosť. Podľa dokumentu si musí uvedomovať, že archeologické dedičstvo je neobnoviteľný zdroj, a preto by mal dôkladne vypracovať plán realizácie výskumu. Následne výsledky kvalitne spracovať a zdokumentovať tak, aby tieto informácie boli zachované aj pre ďalšie generácie. Všetky zmluvné práce vykonané archeológom by mali byť transparentné a overiteľné. Mal by odmietnuť rôzne výhody (napríklad dary, zľavy), ktoré by mohli spochybniť jeho profesionalitu alebo vzbudzovať dojem, že jeho rozhodnutia boli ovplyvnené⁴⁰.

Podľa kódexu musí archeológ zabezpečiť, aby ostatní archeológovia, spolupracovníci a dobrovoľníci, ktorí pracujú pod jeho dohľadom, dodržiavali pravidlá etického kódexu aj v tom prípade, ak nie sú členmi asociácie. Keďže pracujú pod vedením člena organizácie, preberá zodpovednosť za ich prácu⁴¹.

Vzťah k archeologickému dedičstvu formuluje dokument tak, že archeológ je zodpovedný za nálezy zverené do jeho starostlivosti, preto je jeho povinnosťou zabezpečiť zdokumentovanie dedičstva. Nálezy získané počas výskumu musia byť vhodne uložené v priestoroch, ktoré spĺňajú určité náležitosti (bezpečnosť, primerané podmienky a pod.). Ako bolo spomenuté, všetky odborné a relevantné informácie musia byť zaznamenané v dokumentácii, ktorá umožňuje ďalšie skúmanie. Kódex kladie dôraz aj na to, aby táto výskumná dokumentácia bola odovzdaná bez ďalšieho zbytočného odkladu. Následne musia byť výsledky prístupné v určitej forme aj pre verejnosť⁴².

Etický kódex upozorňuje aj na nevyhnutnú spoluprácu s národnými, ale aj medzinárodnými organizáciami, orgánmi, úradmi (polícia, súdy, prokuratúra, ochrana prírody) s cieľom predchádzať a odhaľovať konanie, ktoré by mohlo viesť k poškodeniu archeologického dedičstva⁴³.

Zaujímavou časťou kódexu (proti ktorej namietali niektorí maďarskí archeológovia) je to, že archeológ a jeho najbližšia rodina nesmú vlastniť súkromnú archeologickú zbierku. Viacerí z nich navrhovali, aby sa zákaz týkal len rozširovania týchto zbierok a aby sa zaviedla oznamovacia povinnosť pre existujúce predmety v súkromných fondoch. Valné zhromaždenie nakoniec schválilo kódex v pôvodnom znení⁴⁴. Okrem spomínaného vlastníctva nálezov kódex rieši otázku konfliktu záujmov (dokonca nad rámec legislatívy). Napríklad štátny zamestnanec (archeológ) pracujúci v múzeu nesmie byť zamestnaný funkcionárom, agentom, vlastniť spoločnosť súvisiacu s výkonom jeho práce alebo činností spojených s archeológiou⁴⁵.

Slabou stránkou etického kódexu je, že sa bližšie nevenuje aj životnému prostrediu a ochrane prírody, napríklad v tom, že archeologické činnosti by mali byť vykonávané citlivo tak, aby čo najmenej poškodzovali okolitú prírodu v mieste zásahu.

⁴⁰ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesznet.org.hu/etikai-kodex/>.

⁴¹ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesznet.org.hu/etikai-kodex/>.

⁴² ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesznet.org.hu/etikai-kodex/>.

⁴³ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesznet.org.hu/etikai-kodex/>.

⁴⁴ ETIKAI KÓDEXET FOGADTAK EL A RÉGÉSZEK. Dostupné na internete: <https://index.hu/tudomany/tortenelem/etreg3627/>.

⁴⁵ ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regesznet.org.hu/etikai-kodex/>.

Ochranu archeologického dedičstva v Maďarsku zabezpečuje zákon A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény – zákon LXIV. o ochrane kultúrneho dedičstva v znení neskorších predpisov prijatý v roku 2001. Zákon bližšie špecifikuje ochranu archeologických nálezísk, upravuje predpisy o tom, ako sa má správne viesť archeologický výskum, následná ochrana kultúrneho dedičstva po výskume a primárne spracovanie archeologických nálezov⁴⁶. Okrem spomínaného zákona je to aj ďalšia pridružená legislatíva (napríklad: 68/2018. (XII. 28.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról – Nariadenie vlády o pravidlách ochrany kultúrneho dedičstva; 439/2013. (XII. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről – Nariadenie vlády o znaleckej činnosti súvisiacej s archeologickým dedičstvom a historickou hodnotou)⁴⁷ medzinárodné dohovory, zmluvy a charty.

V **Poľsku** vytvorila etický kódex pre archeológov organizácia Vedecký spolok poľských archeológov (Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich). Organizácia vznikla už v roku 1989, v súčasnosti má 11 pobočiek a počet členov je viac ako 650⁴⁸. Celkový počet profesionálnych archeológov v Poľsku sa pohybuje približne na úrovni 1000 osôb (podľa správy, ktorú vypracovali K. Liibert, M. Malińskiej, L. Wachowicz a A. Marciniaka z Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani).⁴⁹ Hlavnými činnosťami inštitúcie sú šírenie poznatkov o archeológii v spoločnosti publikačnou, popularizačnou a vedeckou činnosťou, spolupracovať s organizáciami a inštitúciami zaoberajúcimi sa ochranou a starostlivosťou o pamiatky. Je to spoločenská organizácia, ktorá združuje špecialistov z oblasti archeológie a príbuzných disciplín, pôsobiacich v tomto odbore, ochrany a konzervácie archeologických pamiatok a múzejníctva. Zaoberá sa aj etickými otázkami a prehľbovaním odborných vedomostí a spoločenskej aktivity členov⁵⁰.

Etický kódex inštitúcie bol prijatý v máji 2010 na mimoriadnom kongrese delegátov Vedeckého spolku poľských archeológov. Podľa uvedeného dokumentu by mali archeológovia pracovať na uchovávaní archeologického dedičstva v čo najlepšom stave pre súčasné a budúce generácie. Ďalej by mali vykonávať archeologický výskum s cieľom získať a rozšíriť poznatky z minulosti o nové, spoľahlivé poznatky, získané výsledky z výskumov šíriť ďalej zrozumiteľným spôsobom. Sprístupniť verejnosti kontakt s archeologickým dedičstvom (samozrejme, tak, aby toto dedičstvo nebolo poškodené). Úlohou je aj ustanoviť štandardy správania, ktoré budú dodržiavať členovia pri vykonávaní svojich záväzkov voči archeologickému dedičstvu, kolegom archeológom a spoločnosti⁵¹.

⁴⁶ Zákon 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>.

⁴⁷ Régészeti jogszabályok. Dostupné na internete: <http://regeszeti.org.hu/regeszeti-jogszabalyok/>

⁴⁸ Historia SNAP. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/misja-snap/historia-snap/>.

⁴⁹ Kolektív autorov. RAPORT Z BADANIA, świadomości potrzeby i zakresu realizacji działań popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa archeologicznego wśród środowisk archeologicznych. Varšava, 2021, s. 8. Dostupné na internete: https://nid.pl/wp-content/uploads/2021/12/Raport-koncowy-z-badania-archeologow_TemboLab.pdf

⁵⁰ MISJA SNAP. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/misja-snap/>.

⁵¹ Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

Kódex sa člení do 3 hlavných skupín – zodpovednosť za archeologické dedičstvo, za spoločnosť, za archeológov. V prvej skupine dokument upravuje správanie členov združenia takým spôsobom, aby aktívne pracovali v rámci legislatívy na trvalej ochrane a zachovaní archeologického dedičstva a jeho následné využitie pre verejnosť. Archeológ musí vykonávať výskum v plnom rozsahu, na najvyššej možnej odbornej úrovni s vypracovaním príslušnej terénnej dokumentácie. Preskúmané musia byť všetky aspekty archeologického dedičstva a nielen tie, ktoré sú v predmete špecializácie a záujmu archeológa⁵².

Archeológ musí konať tak, aby jeho meno nebolo spájané s rôznymi nezákonnými aktivitami, alebo sa do nich aktívne zapájať. Nesmie mimo zákona obchodovať s pamiatkami a ani k tomu nabádať súkromné osoby alebo múzeá. Ak sa člen združenia stretne s drancovaním lokalít, ohrozením archeologického dedičstva, s nelegálnym obchodovaním s nálezmi atď., musí na tieto priestupky upozorniť príslušné orgány. Podobne ako pri etickom kódexe Maďarskej archeologickej asociácie, nemôžu členovia vytvárať vlastné súkromné zbierky nálezov⁵³.

Nálezová dokumentácia a v nej uvedené informácie, ktoré sa odovzdávajú, sú tiež súčasťou archeologického dedičstva, ktoré je v spoločnom vlastníctve a nevzťahujú sa na individuálne práva duševného vlastníctva. Znamená to, že výskumník má prednostné právo na prístup k originálnym materiálom a dokumentácii. Po uplynutí ochrannej doby (10 rokov) by táto dokumentácia mala byť prístupná všetkým záujemcom⁵⁴.

Druhý okruh etického kódexu je zameraný na otázku etiky k spoločnosti. Archeologické pramene sú spoločným dedičstvom, preto je dôležité, aby bola spoločnosť včasne, spoľahlivo, zodpovedne a zrozumiteľne informovaná o výsledkoch, cieľoch a metódach výskumných projektov. Pri šírení týchto poznatkov je však potrebné myslieť na ochranu archeologického dedičstva⁵⁵.

Posledná časť etického kódexu upravuje správanie členov voči iným osobám (archeológom, verejnosti, investorom atď.). Okrem všeobecných etických pravidiel, ako vyhýbanie sa konfliktom s investormi, archeológmi a pod., upravuje konflikty záujmov, ktoré by mohli vzniknúť na základe pracovných činností. Člen musí odmietnuť ponuky, ktoré porušujú legislatívu, nesmie si privlastniť cudzie objavy, nesmie svojimi skutkami poškodzovať dobré meno spoločnosti, archeológie a podobne. Študentom, ktorí sa zúčastnia archeologického výskumu je povinný poskytovať najnovšie informácie o výskumných metódach, objavoch, úspechoch v archeológii, oboznamovať ich s etikou, zákonmi atď. Záver okruhu uzatvára povinnosť člena vypracovať a odovzdať výskumnú dokumentáciu, v ktorej sú zaevidované všetky skúmané javy. Nálezy, ktoré sa našli pri archeologickom výskume musia byť riadne uložené vo vhodnom prostredí, aby nedošlo k ich poškodeniu a je potrebné vytvárať prepojenia medzi dokumentáciou, digitalizovanými záznamami a nálezmi alebo pamiatkou a zabezpečiť prístup bádateľom⁵⁶.

⁵² Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

⁵³ Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

⁵⁴ Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

⁵⁵ Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

⁵⁶ Kodeks etyki. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>.

Okrem tohto kódexu majú v Poľsku ešte jeden etický kódex, ktorý vyšiel pod hlavičkou Ústavu archeológie a etnológie Poľskej akadémie vied. Ide o zbierku pravidiel správania sa a etických noriem archeologickej komunity v Poľsku. Ústav vznikol v roku 1953, ale svoju činnosť začal vykonávať až v roku 1954⁵⁷. Tento etický kódex by mal byť určený pre všetkých archeológov (nielen zamestnancov akadémie vied), ktorý sa chcú počas pracovného výkonu riadiť určitými etickými pravidlami a usmerneniami. V podstate ide o nejaký odporúčací dokument na dobrovoľnej báze dodržiavania a záleží od jednotlivcov či ho príjmu.

Etický kódex bol prijatý v októbri 2003 a prijal ho výbor prehistorických a protohistorických vied prvého oddelenia akadémie vied. Dokument vznikol z dôvodu obáv z narastajúcich negatívnych javov (nerešpektovanie noriem správania). Akadémia vied vznik etického kódexu odôvodnila nízkou úrovňou právnej kultúry, ktorá sa často vyskytuje aj medzi členmi academickej a vedeckej obce. V kombinácii so zľahčovaním správania, ktoré sa niekedy vzdáľuje od univerzálne rešpektovaných morálnych noriem a môže viesť k vedeckej nečestnosti, ignorovaniu noriem správania a dokonca aj k výraznému zníženiu prestíže zákona. Preto sa výbor rozhodol čo najjasnejšie a najjednoduchšie sformulovať princípy správania. Tieto pravidlá by mali dodržiavať všetci poľskí archeológovia bez ohľadu na organizácie, v ktorých sú zamestnaní a bez ohľadu na ich pracovné pozície. V etickom kódexe a na webe inštitúcie nie sú uvedené legislatívne podmienky, na základe ktorých je povinné sa dokumentom riadiť, preto predpokladáme, že je to len odporúčací súbor etických pravidiel pre archeológov. Tieto zásady a normy správania by sa mali dodržiavať vo vzťahu ku kolegom (archeológom), k celej spoločnosti, ako aj voči archeologickému dedičstvu. Treba si uvedomiť, že tieto archeologické pramene sú obmedzené, neobnoviteľné, nenahraditeľné a ubúdajúce (spôsobené dôsledkom postupujúcej deštrukcie). Preto je veľmi dôležité vyvinúť čo najväčšie možné úsilie na zlepšenie postupov poznávania, dokumentovania a aj ochrany archeologického dedičstva⁵⁸.

Tento etický súbor pravidiel má 6 hlavných okruhov. Prvý z nich sa venuje postupom výskumu, teda zodpovedne a realisticky pristupovať k aktivitám s potrebnou odbornou prípravou, teoretickou aj praktickou. Archeológ by nemal začínať výskum bez potrebnej prípravy. Pred začatím výskumu by si mal overiť, či v danej lokalite už nerobí výskum iný archeológ. V prípade, ak tam prebieha ďalší výskum, musí prebehnúť dohoda medzi oboma výskumníkmi. Po ukončení výskumu musí vypracovať príslušnú dokumentáciu, a to tak, aby bola úplná, zrozumiteľná. Musí v nej uviesť všetky skúmané javy, vzťahy medzi hnutelnými a nehnuteľnými pamiatkami, nemôže vynechať ani skutočnosti, ktoré priamo nesúvisia s projektom jeho skúmania. V tomto bode sa upravuje etické správanie aj ku kolegom počas výskumu a k investorovi, v rámci ktorého by sa mal archeológ vyhýbať konfliktom, prejavovať vzájomný rešpekt a podobne.

Ďalší okruh sa zaoberá vedeckým publikovaním a tým, že archeológ by mal svoje zistenia sprístupňovať. Samozrejme, pri uverejňovaní by mal dodržiavať

⁵⁷ Historia Instytutu. Dostupné na internete: http://arch.pan.wroc.pl/pl/teksty/historia_instytutu.

⁵⁸ Zbiór zasad postępowania i norm etycznych środowiska archeologów w Polsce. Dostupné na internete: http://arch.pan.wroc.pl/pl/teksty/kodeks_etyczny.

publikačnú etiku a riadiť sa jej pravidlami, akákoľvek forma plagiátorstva je neprípustná. Všetky informácie, ktoré takto poskytuje, musia byť riadne citované a musí byť uvedený zdroj, poprípade súhlas, že archeológ súhlasil so sprístupnením dát. Zvyčajne platí ochranná doba v dĺžke 10 rokov, po uplynutí tejto časovej lehoty by výsledky a dokumentácia výskumu mali byť prístupné pre všetkých záujemcov.

Tretí okruh kódexu zahŕňa zabezpečenie nálezov a príslušnej dokumentácie. To znamená bezpečné a správne uloženie artefaktov vo vhodných miestnostiach (budovách), vhodne prispôbených na tento účel. Je potrebné uchovať aj prepojenie medzi archeologickou dokumentáciou a nálezmi. Nálezové správy je potrebné odovzdávať v stanovených lehotách a archivovať ich v príslušných inštitúciách, ktoré majú legislatívne poverenie tieto dokumenty archivovať.

Štvrtý okruh sa dotýka šírenia informácií. Sprístupňovanie informácií pre širokú verejnosť s využitím rôznych dostupných informačných prostriedkov, ako sú rozhlas, televízia, tlač, rozhovory, podieľať sa na tvorbe školských osnov, besied a pod.

V piatom okruhu nájdeme didaktiku. Archeológovia, ktorí pracujú v akademických inštitúciách, by sa mali zapájať do vyučovacej činnosti, a to teoreticky aj prakticky. V rámci výučby by mali venovať priestor aj oboznámeniu študentov s etickými otázkami, informáciami o medzinárodných dohovoroch, národnej legislatíve a ochrane kultúrneho dedičstva.

Posledným bodom sú zákony a predpisy – archeológovia musia dodržiavať legislatívu, medzinárodné dohovory atď., nesmú sa zapájať do nelegálnej činnosti, nečestných konaní, podvodov, do skresľovania skutočností, krádeže pamiatok alebo sa obohacovať na archeologickom dedičstve. Archeológ by mal predchádzať konaniam, ktoré by mohli nejakým spôsobom zahŕňať nečestnosť, podvody alebo skresľovať skutočnosť súvisiacu s jeho pracovnou činnosťou a mal by vyjadriť svoj nesúhlas so spomínaným konaním. Aj tento druhý kódex určuje, že archeológ by nemal vlastniť súkromnú zbierku tvorenú archeologickými nálezmi⁵⁹.

Prvý z etických kódexov v Poľsku vznikol v roku 2003 a vytvorili ho prehistorické a protohistorické oddelenia akadémie vied. Druhý vznikol o sedem rokov neskôr pod hlavičkou inštitúcie Spolku poľských archeológov. Keď si tieto dva dokumenty porovnáваме, už na prvý pohľad je evidentné, že kódex spolku archeológov je prepracovanejší a rozsiahlejší, najmä čo sa týka obsahu. Po vecnej stránke sú oba kódexy veľmi podobné a snažia sa viesť archeológov k poctivému a zodpovednému prístupu k práci počas archeologických výskumov, informovanosti verejnosti, ochrany kultúrneho dedičstva, správneho a bezpečného deponovania nálezov atď. Kódex akadémie, podľa charakteristiky uvedenej na webovej stránke, má tvoriť všeobecný súbor etických pravidiel pre všetkých archeológov, zatiaľ čo kódex spolku archeológov sa skôr špecifikuje ako dokument pre členov. Môžeme predpokladať, že z tohto dôvodu je aj obsiahlejší a zachádza do detailov, ako by mali členovia konať počas výkonu svojej profesie. Na webovom rozhraní spolku archeológov v časti, v ktorej sa nachádzajú etický kódex,

⁵⁹ Zbiór zasad postępowania i norm etycznych środowiska archeologów w Polsce. Dostupné na internete: http://arch.pan.wroc.pl/pl/teksty/kodeks_etyczny.

národná legislatíva a rôzne medzinárodné dohody, je uvádzaný aj odkaz na kódex akadémie. Z toho môžeme usúdiť, že spolok archeológov nepovažuje ďalší etický kódex za konkurenčný dokument, ale skôr za ďalší prostriedok boja proti neetickému správaniu. Domnievame sa o tom aj na základe ďalšieho vyhlásenia na webe spolku, v ktorom sa už v úvode odvolávajú na svoj aj kódex akadémie (plus legislatívu, dohovory atď.) pri boji proti nelegálnej archeologickej činnosti. Obom dokumentom (podobne ako etickému kódexu pre archeológov v Maďarsku) sa dá vytknúť, že sa bližšie nevenujú ochrane životného prostredia a prírody počas archeologického výskumu.

Legislatívnu ochranu pre archeologické dedičstvo zaručuje zákon Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568, o ochrone zabytków i opiece nad zabytkami – zákon o ochrane a starostlivosti o pamiatky v znení neskorších predpisov prijatý v roku 2003. Zákon bližšie špecifikuje pojmy dotýkajúce sa archeologického dedičstva, ako má prebiehať archeologický výskum rôznych druhov lokalít, ako postupovať pri objave náhodného nálezu, ochrane kultúrneho dedičstva a podobne⁶⁰. Legislatívnu ochranu zabezpečujú aj ďalšie súvisiace zákony o ochrane kultúrneho dedičstva a medzinárodné dohovory, odporúčania alebo charty.

Etický kódex pre archeológiu v **Českej republike** sa počas štúdia nepodarilo nájsť ako jeden spoločný súbor pravidiel, ktorý by platil pre všetkých archeológov a inštitúcie. Organizácie, ktoré vykonávajú archeologické aktivity majú svoje vlastné interné etické kódexy (napríklad zamestnanci Archeologického ústavu v Prahe a v Brne sa riadia etickým kódexom pracovníkov Akadémie vied ČR, archeológovia pracujúci na Katedre archeológie Masarykovej univerzity v Brne majú etický kódex akademických a odborných pracovníkov MU, archeológovia zamestnaní v múzeách majú k dispozícii etický kódex múzeí a pod.) podľa ktorých sa zamestnanci v týchto zariadeniach správajú. Podobne, ako to funguje aj na Slovensku (napríklad Archeologický ústav SAV sa riadi etickým kódexom SAV, Archeologické múzeum SNM – etický kódex múzeí, Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava má vlastný etický kódex pre zamestnancov a pod.). Nevýhodou týchto etických kódexov môže byť v tom, že sú všeobecného charakteru a určené pre všetkých zamestnancov a odbory, ktoré zastrešuje daná vedecká inštitúcia. Hlavnú legislatívnu ochranu archeologickému dedičstvu v Českej republike poskytuje zákon č. 20/1987 Sb. o štátní památkové péči (pamiatkový zákon) v znení neskorších predpisov. Zameriava sa na ochranu kultúrnych pamiatok a v tretej časti sa konkrétne venuje archeologickým výskumom a nálezom, s čím súvisí aj úprava orgánov pamiatkovej starostlivosti a jej celkovej organizácie (nachádzajúca sa v štvrtej časti zákona)⁶¹. Okrem spomínaného zákona je to aj ďalšia pridružená legislatíva (napríklad okrajovo sa danej problematiky dotýka zákon č. 183/2006 Sb., o územnom plánovaní a stavebním rádu (stavebný zákon), v platnom znení alebo zákon č. 71/1994 Sb., o prodeji a vývozu predmetů

⁶⁰ Zákon Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568, o ochrone zabytków i opiece nad zabytkami v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2003.162.0001568,metryka,ustawa-o-ochrone-zabytkow-i-opiece-nad-zabytkami.html>.

⁶¹ ANTAL, Róbert. Využívanie detektoru kovov pri hľadaní archeologických nálezov (Diplomová práca). Brno, 2018, s. 22.

kultúrní hodnoty, v platnom znení a pod.)⁶² a medzinárodné dohovory, zmluvy a charty.

Okrem vyššie spomenutých etických pravidiel existuje aj spoločný európsky etický kódex archeológov, ktorý vyšiel pod hlavičkou Európskej archeologickej asociácie, podľa ktorého sa môžu archeológovia riadiť. Asociácia je pre všetkých profesionálnych archeológov Európy, ale stať sa členom môžu aj archeológovia, ktorí nie sú z Európy. V súčasnosti je zaregistrovaných viac ako 15 000 členov zo 60 krajín sveta, ktorí pracujú vo všetkých oblastiach archeológie. Združenie má participatívny status pri Rade Európy a v roku 2017 sa pripojila k European Heritage Alliance 3.3. Okrem toho stanovuje profesionálne a etické štandardy archeologickej práce prostredníctvom svojich stanov, kódexu, kódexu pre školenie v teréne a pod. Členovia asociácie pomáhajú definovať dôležité aspekty archeologickej práce prostredníctvom neustálych diskusií a konzultácií na výročných konferenciách a v publikáciách. Spoločenstvo každoročne udeľuje cenu Európskeho archeologického dedičstva a študentskú cenu⁶³.

Etický kódex bol prijatý členmi združenia v roku 1997 v Ravene, zmenou prešiel v roku 2009 v Riva del Garda. Podobne ako predchádzajúce kódexy, aj tento si kladie za úlohu stanoviť určité normy správania sa archeológov Európskej archeologickej asociácie. Týmito pravidlami by sa mali riadiť pri svojej činnosti a plnení povinností voči komunite a svojim kolegom. Členovia asociácie pri svojej práci musia dodržiavať vysoké štandardy profesionálneho a etického správania. Musia sa zdržať konania, ktoré by mohlo pošramotiť dobré meno archeologickej profesie⁶⁴.

Kódex bližšie špecifikuje, že povinnosťou archeológa je zachovávanie archeologického dedičstva všetkými možnými legálnymi prostriedkami. Pri práci na dosiahnutí tohto cieľa aj aktívne informovať širokú verejnosť na všetkých úrovniach s využitím všetkých komunikačných techník, ktoré sú k dispozícii, aby sa všetky výskumy vykonávali podľa najvyšších profesionálnych štandardov. Archeológovia sa nesmú zapájať do nezákonného obchodovania s predmetmi s historickou, umeleckou, archeologickou a podobnou hodnotou, alebo sa zapájať do činnosti, ktorá by mohla viesť k hocijakému poškodeniu archeologickej lokality, nálezov, komerčne využívať archeologické dedičstvo a pod. Archeológovia by mali informovať o vývoji poznatkov a metodológie v súvislosti s ich odborom a technikami terénnej práce, konzervácie, šírenia informácií a pod. Nemali by sa púšťať do projektov, na ktoré nie sú primerane vyškolení alebo pripravení. Pred začatím výskumu je potrebné zabezpečiť uloženie a ošetrovanie nálezov, vzoriek a dokumentácie v prístupných verejných inštitúciách (múzeá, archívy atď.). Mali by sa vypracovať adekvátne správy o všetkých výskumoch, ktoré by mali byť

⁶² ANTAL, Róbert. Využívanie detektoru kovov pri hľadaní archeologických nálezov (Diplomová práca). Brno, 2018, s. 28.

⁶³ WELCOME TO THE EAA. Dostupné na internete: https://www.e-a-a.org/EAA/About/About_EAA/EAA/Navigation_About/About_EAA.aspx?hkey=a11b32c9-8491-4169-8648-438218d5acf9

⁶⁴ SKEATES, Robin - FRIEMAN, Cate. EAA codes and principles. Dostupné na internete: https://www.e-a-a.org/EAA/About/EAA_Codes/EAA/Navigation_About/EAA_Codes%20.aspx?hkey=714e8747-495c-4298-ad5d-4c60c2bcbda9.

prístupné archeologickej komunite. Pri výbere pracovníkov na práce počas archeologických aktivít sa nesmie praktizovať žiadna forma diskriminácie na základe pohlavia, náboženstva, veku, rasy, zdravotného postihnutia alebo sexuálnej orientácie. Riadenie všetkých činností musí byť v súlade so štandardmi týkajúcimi sa podmienok zamestnania a bezpečnosti⁶⁵.

Záver

Z uvedených skutočností môžeme skonštatovať, že archeologický etický kódex môže, ale aj nemusí, tvoriť ústredný dokument, ktorý nejakým spôsobom upravuje etické pravidlá správania. Pri porovnávaní vybraných susedných štátov – Maďarska a Poľska – zistíme, že disponujú svojimi etickými kódexami. Na Slovensku a v Čechách (zatiaľ?) takýto súbor etických pravidiel nemáme. Dôvody na vznik (snaha o vyriešenie kontroverzných situácií, úsilie o vytvorenie určitých etických noriem a pod.), ale aj príčiny, prečo tento typ dokumentu nie je vytvorený, sú rôzne (nie je dostatočná ochota a podpora na vznik, rozličné názory na etické otázky, väčšinový nesúhlas na vytvorený kódex atď.). Podobne aj názory jednotlivých archeológov na problematiku etických kódexov a etiky môžu byť a aj sú rôzne (od tých, čo súhlasia s potrebou kódexu, až po tých, ktorí toto nepovažujú za akútny problém, v neposlednom prípade rozdielne postoje k jeho obsahu). Z určitého pohľadu je veľmi zaujímavé, že v niektorých štátoch tieto jednotné etické dokumenty existujú už niekoľko rokov. V iných krajinách jestvujú inštitucionálne etické kódexy, ktoré platia pre zamestnancov organizácií a majú za úlohu ochranu kultúrneho dedičstva.

Etický kódex môže poskytnúť určité pozitívne vplyvy, ktoré môžu posunúť (archeologickú) spoločnosť v etických štandardoch. Samozrejme, ako pri obsahu etického kódexu, tak aj v týchto prípadoch sa môžu archeológovia rozchádzať a to, čo niektorí považujú za pozitívne, iní môžu mať na túto skutočnosť opačný postoj. Zo skúmaných kódexov (Maďarsko, Poľsko) môžeme vybrať pár príkladov, ktoré by sme mohli označiť za zásadné. Napríklad, snažia sa obmedziť súkromné zbierky aktívnych archeológov (nie vždy sa tento krok prijíma pozitívne, niektorí maďarskí archeológovia mali výhrady voči tomuto bodu v etickom kódexe) z dôvodu predchádzania stretu záujmov. Ďalším (podstatným) bodom v týchto spomínaných dokumentoch je to, že archeológovia by sa mali zúčastňovať len na transparentných projektoch, primárnym cieľom by nemal byť osobný prospech a nemali by ani prijímať dary a výhody týkajúce sa ich pracovného výkonu. Z ďalších zásad je to prístupnosť informácií. V spomínaných etických kódexoch sa kladie dôraz na to, aby archeológovia dôkladne zdokumentovali svoje výskumy v nálezovej dokumentácii. Následne by malo nasledovať zverejnenie výsledkov pre odbornú, ale aj širokú verejnosť. Z praxe aj na Slovensku vieme, že nie vždy tento proces prebieha a občas je komplikované dopátrať sa k informáciám z niektorých archeologických výskumov. Čo je určite škoda, lebo takto strácame komplexný pohľad na vývoj našej histórie.

⁶⁵ SKEATES, Robin – FRIEMAN, Cate. EAA codes and principles. Dostupné na internete: https://www.e-a-a.org/EAA/About/EAA_Codes/EAA/Navigation_About/EAA_Codes%20.aspx?hkey=714e8747-495c-4298-ad5d-4c60c2bcbda9.

Toto je pár vybraných príkladov, ktoré riešia etické pravidlá v zahraničných etických kódexoch. V spomínaných dokumentoch nájdeme aj určité nedostatky, ktoré boli už spomenuté (samozrejme, opäť ide o uhol pohľadu a niektorým jednotlivcom môžu prísť dostačujúce, iným tam môžu chýbať viaceré zásadné časti). Napríklad, absentuje alebo len okrajovo sa dotýka ochrany prírody a životného prostredia. Archeologická činnosť (zvyčajne) zasahuje určitým spôsobom do krajiny. Z tohto dôvodu by mali byť tieto zásahy vykonávané citlivo a šetrne k prírode, ale aj k historickým centráram miest, pamiatkam a podobne.

Veľkým problémom týkajúcim sa etiky je spolupráca archeológov s detektoristami. Na Slovensku môže archeologickú činnosť vykonávať len archeológ, ktorý spĺňa určité odborné požiadavky a je držiteľom archeologickej licencie. Osoba, ktorá nespĺňa zákonom určené podmienky a vyhľadáva archeologické nálezy (najčastejšie) detektorom kovov pácha trestný čin. Archeológovia sa v názoroch na spoluprácu s detektoristami rozdeľujú. Jedna skupina je za kooperáciu, druhá skupina striktne odmieta akúkoľvek spoluprácu s nimi. Morálna dilema vzniká, ak archeológ spolupracuje s detektoristom, ktorý vykonáva nezákonnú činnosť, na druhej strane zachraňuje a dokumentuje nálezy, ktoré by skončili na nelegálnych trhoch. Téma detektoristov je veľmi komplikovaná a nie je hlavnou témou publikačného výstupu. Istým spôsobom sa však dotýka aj spomínanej etickej problematiky. Etický kódex problematiku s detektoristami nevyrieši, to musí v prvom rade legislatíva. Následne môže etický kódex bližšie špecifikovať tieto vzťahy v rámci etiky.

Tvorba etického kódexu nie je jednoduchý proces, čo môžeme pozorovať aj z diskusií a konferencií, ktoré sa konali k tejto problematike. Výsledkom bol síce návrh etického kódexu (vychádzal zo zahraničných dokumentov), ale neprešiel hlasovaním (Valného zhromaždenia Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV), a preto ani nevstúpil do platnosti. Ak by sa opäť otvorila problematika tvorby etických zásad pre archeológov, zároveň treba odpovedať aj na niektoré otázky, ktoré vzniknú. Mala by túto aktivitu zastrešovať SAS ako v minulosti? Alebo by mala vzniknúť nová komora, organizácia, prípadne nový spolok? Je vhodné, aby vznikla ďalšia organizácia a neprinesie to so sebou rôzne ďalšie komplikácie a zmätok? Popríklad je tu otázka, či vôbec otvárať tému etického kódexu? Je potrebné si však uvedomiť, že každý z nás sa počas pracovného výkonu dostane do etického konfliktu. Je to niečo, čomu sa nedá vyhnúť a zároveň je to prirodzenou súčasťou života. Následne je na každom z jednotlivcov, ako sa k danej situácii postaví, samozrejme, s určitými následkami (negatívnymi alebo pozitívnymi), ktoré vyplynú z jeho rozhodnutia. Môže byť etický kódex nápomocný v takýchto situáciách? Zo svojej podstaty by mal byť. Môže zabrániť neetickému správaniu? Najskôr nie, záleží od nastavenia sankcií po porušení daného dokumentu, od množstva členov v komore v danom odbore (nečlenovia sa nemusia riadiť etickým kódexom). Ak by však došlo k obmedzeniu neetického správania, pravdepodobne to môžeme považovať za úspech. Avšak je potrebné si uvedomiť, že prijatím etického kódexu sa nevyriešia všetky etické problémy, ktoré sa vyskytujú alebo môžu vyskytnúť v budúcnosti. Napriek tomu existencia kódexov môže napomôcť k tomu, že sa budú regulovať negatívne procesy

v profesii, upravovať vzťahy medzi kolegami a verejnosťou, eliminovať stretý záujmov a popríklad nastavovať morálne smerovanie jednotlivcov, skupín alebo organizácií. Pochopiteľne, ako bolo spomenuté vyššie, každý archeológ môže mať na tému archeologického etického kódexu svoj vlastný názor. Nemusí byť stotožnený s tým, že súbor etických pravidiel zmení situáciu v správaní sa v spoločenstve, nemusí súhlasiť s obsahom etického kódexu alebo necíti jeho potrebu a dôležitosť pre daný odbor a podobne.

Ak by sa predsa len táto téma otvorila, bude to pravdepodobne dlhá a komplikovaná cesta k (úspešnému?) koncu. Následne by mala k tejto téme prebehnúť otvorená a poctivá diskusia celého archeologického spoločenstva. Aby sa predišlo tomu, že síce bude existovať etický kódex na papieri, ale v praxi bude nepoužiteľný, prehliadaný, neužitočný a podobne. Nové etické štandardy by mali reflektovať všetky súčasné morálne konflikty, ktoré sa môžu počas výkonu práce vyskytnúť. Momentálne však neprebiehajú žiadne prípravy alebo diskusie k tvorbe etického kódexu. Uvidíme v budúcnosti, kam sa (ne)posunieme s touto problematikou. Zaujímavý pohľad na danú tematiku prináša M. Furman vo svojom príspevku – „Kto by sa mal zmeniť?“ (dostupné online: https://www.academia.edu/31470258/Kto_by_sa_mal_zmeni%C5%A5_1), v ktorom sa uvádza, že nepotrebujeme rôzne etické pravidlá na papieri, ale stačí, keď zmeníme svoje postoje a budeme pracovať za spoločné dobro archeológie na Slovensku. Príspevok odznel na diskusnom stretnutí – QUO VADIS SLOVENSKÁ ARCHEOLÓGIA II – ČO SA ZMENILO?, ktoré organizovala SAS pri SAV v roku 2017⁶⁶.

Zoznam použitej literatúry

Monografie a zborníky ako celok:

- ANTAL, Róbert. Využívanie detektoru kovov pri hľadaní archeologických nálezov (Diplomová práca). Brno, 2018, 93 s.
- GOGOVÁ, Stanislava – BEŠINA, Daniel – WIEDERMANN, Egon. Archeolomuzeológia na prahu nového milénia. Nitra, 2020, 111 s.
- MÁTEL, Andrej – MALIŠKOVÁ, Zuzana. Etické kódexy sociálnej práce. Příbram, 2016, 234 s.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- FURMAN, Martin. Niekoľko poznámok k etike v archeológii z pohľadu archeológa – pamiatkara. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 222-228.
- FURMAN, Martin. (Ne)záujem archeologického spoločenstva o etické zásady. In *Studia Historica Nitriensia*, 2012, roč. 16, č. 1-2, s. 229-232.
- HOLMAN, Pavel. Dokumentace a etika v mezinárodním měřítku ve vztahu ke kodexu ICOM. In *Metodický list. Odborný seminář Konzervace a restaurování kulturního dědictví z pohledu mezinárodní etiky*. Brno, 1995, s. 9-11.
- REMIŠOVÁ, Anna. Profesionální etické kódexy. In *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 218-228.
- RUTTKAY, Matej. Archeológia a súčasnosť. In BUJNA, Jozef et. al. *Archeológia ako historická veda*. Nitra, 2014, s. 199-223.

⁶⁶ MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ, Jana. Quo vadis archeológia II – Čo sa zmenilo? In *Informátor* [Online]. 2017, roč. 28, č. 1-2, s. 24-25. Dostupné na internete: https://sas.sav.sk/wp-content/uploads/informator2017_1-2.pdf.

Legislatíva, dohovory a etické kódexy:

- DOHOVOR o ochrane svetového kultúrneho dedičstva prírodného dedičstva : Organizácia spojených národov. Paríž, 1972, s. 8. Dostupné na internete: https://www.enviroportal.sk/uploads/scoredocument/pariz1611_1972_upr.pdf. (15. 04. 2022).
- ETICKÝ KÓDEX medzinárodnej rady múzeí. Bratislava, 2009, 24 s.
- ETICKÝ KÓDEX REŠTAURÁTORA v znení zmien a doplnkov schválených valným zhromaždením dňa 29. 11. 2010 a 14. 5. 2012. Dostupné na internete: <https://www.restauro.sk/wp-content/uploads/2015/04/eticky-kodex-restauratora.pdf>.
- ETIKAI KÓDEX. Dostupné na internete: <https://regeszet.org.hu/etikai-kodex/>. (16. 04. 2022).
- EURÓPSKY DOHOVOR o ochrane archeologického dedičstva : Ministerstvo zahraničných vecí SR. Valleta, 1992, s. 6. Dostupné na internete: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/EUROPSKY_DOHOVOR_O_OCHRANE_ARCHEOLOG_DEDICSTVA.pdf. (15. 04. 2022).
- KODEKS ETYKI. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>. (17. 04. 2022).
- ÚSTAVA Slovenskej republiky, č 460/1992 Zb. V znení ústavného zákona č. 161/2014 Z. z. a 306/2014 Z.z. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/> (18. 04. 2022).
- ZÁKON 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49>. (18. 04. 2022).
- ZÁKON č. 206/2009 Z. z. o múzeách a o galériách a o ochrane predmetov kultúrnej hodnoty v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/206/>. (18. 04. 2022).
- Zákon č. 300/2005 Z. z. trestný zákon v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>. (18. 04. 2022).
- Zákon 2001. évi LXIV. törvény kulturális örökség védelméről v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100064.tv>. (18. 04. 2022).
- Zákon Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568, o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami v znení neskorších predpisov. Dostupné online: <https://www.infor.pl/akt-prawny/DZU.2003.162.0001568,metryka,ustawa-o-ochronie-zabytkow-i-opiece-nad-zabytkami.html>. (18. 04. 2022).
- ZBIÓR ZASAD POSTĘPOWANIA i norm etycznych środowiska archeologów w Polsce. Dostupné na internete: http://arch.pan.wroc.pl/pl/teksty/kodeks_etyczny. (17. 04. 2022).

Internetové zdroje:

- AKTUÁLNE PROBLÉMY ARCHEOLOGICKÉHO BÁDANIA NA SLOVENSKU – program. Dostupné na internete: <https://sas.sav.sk/plan-cinnosti/plan-cinnosti-2009/>. (03. 08. 2023).
- AKTUÁLNE PROBLÉMY ARCHEOLOGICKÉHO BÁDANIA NA SLOVENSKU – program. Dostupné na internete: <https://sas.sav.sk/plan-cinnosti/plan-cinnosti-2011/>. (04. 08. 2023).
- Budú mať pamiatkari právomoci ako stavebné úrady pre kultúrne pamiatky? Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/na-citanie/clanok/614661-budu-mat-pamiatkari-pravomoci-ako-stavebne-urady-pre-kulturne-pamiatky/>. (03. 08. 2023).
- ETIKAI KÓDEXET FOGADTAK EL A RÉGÉSZEK. Dostupné na internete: <https://index.hu/tudomany/tortenelem/etreg3627/>. (17. 04. 2022).
- Európske dedičstvo. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/europske-dedicstvo/>. (21. 08. 2023).

- HISTORIA INSTYTUTU. Dostupné na internete: http://arch.pan.wroc.pl/pl/teksty/historia_instytutu. (17. 04. 2022).
- HISTORIA SNAP. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/misja-snap/historia-snap/>. (17. 04. 2022).
- História značky Európske dedičstvo. Dostupné na internete: <https://www.pamiatky.sk/europske-dedicstvo/historia-europske-dedicstvo/>. (21. 08. 2023).
- Kolektív autorov. RAPORT Z BADANIA, świadomości potrzeby i zakresu realizacji działań popularyzatorskich dotyczących dziedzictwa archeologicznego wśród środowisk archeologicznych. Varšava, 2021, 60 s. Dostupné na internete: https://nid.pl/wp-content/uploads/2021/12/Raport-koncowy-z-badania-archeologow_TemboLab.pdf
- MAGYAR RÉGÉSZ SZÖVETSÉG. Dostupné na internete: <https://regeszet.org.hu/>. (16. 04. 2022).
- MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ, Jana. Quo vadis archeológia II – Čo sa zmenilo? In Informátor [Online]. 2017, roč. 28, č. 1-2, s. 24-25. Dostupné na internete: https://sas.sav.sk/wp-content/uploads/informator2017_1-2.pdf. (24. 08. 2023).
- MISJA SNAP. Dostupné na internete: <https://www.snap.org.pl/misja-snap/>. (17. 04. 2022).
- MUSILOVÁ, Margaréta. Nehazardujme s archeologickým kultúrnym dedičstvom na Slovensku!!! In Stanovisko SAS [Online], Bratislava 2022. Dostupné na internete: https://sas.sav.sk/wp-content/uploads/V%c3%bdzva-poslancom-NRSR_Slovenska-archeologicka-spolocnost.pdf. (18. 04. 2022).
- MUZEUMSTAT – All county + Budapest / Number of employees. Dostupné na internete: <https://muzeumstat.hu/en/summary?state%5Bdatagroup%5D=employees>. (23. 08. 2023).
- Nový šéf pamiatkarov Ižvolt: Potrebujeme zoznam najhodnotnejších stavieb, aby sme ich dokázali ochrániť, skôr než ich stratíme. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2800882/novy-sef-pamiatkarov-izvolt-potrebujeme-zoznam-najhodnotnejsich-stavieb-aby-sme-ich-dokazali-ochranit-skor-nez-ich-stratime/>. (03. 08. 2023).
- Régészeti jogszabályok. Dostupné na internete: <http://regeszet.org.hu/regeszeti-jogszabalyok/>. (03. 08. 2023).
- SKEATES, Robin – FRIEMAN, Cate. EAA codes and principles. Dostupné na internete: https://www.e-a-a.org/EAA/About/EAA_Codes/EAA/Navigation_About/EAA_Codes%20.aspx?hkey=714e8747-495c-4298-ad5d-4c60c2bcbda9. (18. 04. 2022).
- UNESCO na Slovensku . Dostupné na internete: <http://www.unesco.sk/UNESCO-v-SR> (15. 03. 2023).
- UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Dostupné na internete: <https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/medzinarodna-spolupraca/unesco/SR>. (15. 03. 2023).
- WELCOME TO THE EAA. Dostupné na internete: https://www.e-a-a.org/EAA/About/About_EAA/EAA/Navigation_About/About_EAA.aspx?hkey=a11b32c9-8491-4169-8648-438218d5acf9. (18. 04. 2022).

Počet slov: 8 720

Počet znakov (vrátane medzier): 67 887